

"Krijgt Euratom een nieuwe kans?" in Nieuw Europa (Juni 1969)

Source: Nieuw Europa. Maandblad van de Europese Beweging in Nederland. Juni 1969, n° 6. Den Haag. "Krijgt Euratom een nieuwe kans ?", auteur:Loeff, J.A.H.M. , p. 133-135.

Copyright: (c) Europese Beweging in Nederland

URL: http://www.cvce.eu/obj/krijgt_euratom_een_nieuwe_kans_in_nieuw_europa_juni_1969-nl-fbaec45b-8755-40ad-ad12-1670c0504180.html

Last updated: 08/04/2015

OP 23 april jl. heeft de Europese Commissie de Raad van Ministers een document voorgelegd onder de titel: 'Toekomstige werkzaamheden van Euratom'. Dit document omvat:

- **grondslagen voor de opbouw van een Europees industrieel beleid op het gebied van de kernenergie,**
- **een voorstel voor een meerjarenprogramma 'voor onderzoek en onderwijs', waarbij beoogd wordt een gedeelte van het Euratom-potentieel te gebruiken voor research van niet-nucleaire aard.**

Een laatste poging om Euratom uit het slop te halen?

Krijgt Euratom een nieuwe kans?

door Mr. J. A. H. M. LOEFF

IK moge er aan herinneren dat het gedurende 2 jaar niet mogelijk is gebleken om tussen de zes lid-staten overeenstemming te bereiken over een nieuw meerjarig researchprogramma voor Euratom. En nu de begroting voor 1969 met veel vertraging is vastgesteld, bedraagt deze nog slechts de helft van een 'normale' begroting uit vroegere jaren waarvan op haar beurt nog slechts de helft gemeenschappelijk, d.w.z. door de Zes gezamenlijk, wordt gefinancierd. De andere helft wordt door vijf, respectievelijk vier lid-staten voor hun rekening genomen, om een plotselinge algemene afbraak te voorkomen. Het is duidelijk dat een dergelijke precaire situatie niet lang kan voortduren, zonder dat onherstelbare schade aan het potentieel van de Euratom-centra wordt toegebracht. Sommige lid-staten spelen heimelijk met de gedachte dat dan de patiënt vanzelf wel zal sterven.

Achtergrond van de huidige crisis

HOE komt het echter dat Euratom in zo moeilijk vaarwater terecht is gekomen? Hiervoor zijn verscheidene oorzaken aan te geven, waarvan ik zal trachten er enkele te analyseren: daarbij zal de nadruk liggen op het research- en ontwikkelingsprogramma, terwijl andere aspecten van het werk van Euratom, zoals gezondheidszorg, voorzieningsbeleid enz. die meer succes hebben gehad, buiten beschouwing worden gelaten. Zoals ik reeds bij een andere gelegenheid heb mogen stellen, bestonden bij de totstandkoming van de Gemeenschap voor Atoomenergie in vijf lid-staten - Luxemburg uitgezonderd - reeds eigen nationale programma's voor onderzoek en ontwikkeling. Deze verschilden sterk in doelstellingen, omvang en niveau. Frankrijk, dat onmiddellijk na de oorlog begonnen was, heeft zijn programma noodgedwongen moeten bouwen op de ontwikkeling van reactoren, die natuurlijk uranium als brandstof gebruikten, omdat de V.S. en U.S.S.R. op dat ogenblik geen verrijkt uranium ter beschikking wilden stellen. Het oprichten van een eigen installatie voor verrijking van uranium lag destijds buiten de mogelijkheden, zowel financieel als wetenschappelijk-technisch. Het Amerikaanse programma 'Atoms for Peace' in 1953 opende echter de mogelijkheid om verrijkt uranium te verkrijgen voor de ontwikkeling van atoomenergie voor vreedzame doeleinden, zodat de atoomprogramma's van de overige vier lid-staten, rond dat tijdstip opgesteld, zich onmiddellijk concentreerden op de ontwikkeling van reactoren met verrijkt uranium als brandstof. Het debat tussen voorstanders van reactoren met natuurlijk of verrijkt uranium heeft jarenlang voortgesleept met als achtergrond het onderscheid in conceptie over het wezen van de Gemeenschap, nl. geslotenheid of openheid, independentie of interdependentie.

Bij de totstandkoming van Euratom hebben alle lid-staten in meer of mindere mate geweigerd hun 'nationale' programma's in te bouwen in een gemeenschapsprogramma. Sterker zelfs: de meeste lid-staten hebben getracht het meestbelovende gedeelte voor zichzelf te behouden in de hoop hun 'eigen' te kleine industrie een voorsprong te geven. Volledig ge-'euratomiseerd' werden slechts de programma's, die ofwel geen enkel onmiddellijk industrieel effect schenen te hebben - zoals kernfusie en biologie - ofwel een minder belovende variant waren van de eigen nationale ontwikkeling van kernreactoren. Zo moet men constateren dat de Gemeenschap van het begin af aan eigenlijk zes nucleaire onderzoekprogramma's heeft gekend (vijf lid-staten en Euratom), waarbij het Euratomprogramma over al die jaren heen hooguit slechts +-12% heeft uitgemaakt van het totaal der uitgaven voor nucleaire researchdoeleinden in de zes landen. Slechts 12% van het werk op dit gebied werd dus gezamenlijk verricht, terwijl voor de besteding van de overige 88% in het

geheel geen Europese strategie aanwezig was, hoogstens enige bilaterale samenwerking plaats vond.

Nieuwe moeilijkheden deden zich voor zodra onderdelen van het research- en ontwikkelingsprogramma van Euratom industriële resultaten opleverden. Algemeen fundamenteel onderzoek werpt vruchten af voor iedereen; specifiek researchwerk aan b.v. één bepaald reactortype interesseert alleen de industrieën, die voornemens zijn een dergelijke reactor te bouwen. Aangezien op het gebied van de kernenergie nog geen bovennationale fusies hebben plaatsgevonden en alle industrieën dus nog een eigen 'nationaliteit' bezitten, bevoordeelt specifiek research-werk bepaalde industrieën uit bepaalde lid-staten. Andere lid-staten weigeren vervolgens dit specifiek research- en ontwikkelingswerk gemeenschappelijk te financieren: in dezelfde mate, waarin de resultaten van het research- en ontwikkelingswerk van Euratom toepassingsmogelijkheden boden, in diezelfde mate bleek het moeilijker een gemeenschappelijk programma op te stellen, dat ook gemeenschappelijk zou worden gefinancierd.

Tenslotte is het duidelijk dat de Euratom-crisis nog verscherp is door het algemeen onbehagen onder de Zes, als gevolg van fundamentele politieke tegenstellingen, vooral in verband met het vraagstuk van de institutionele opzet en de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen.

Het is mijn vaste overtuiging, dat de Euratom-research in wetenschappelijk en technisch opzicht de vergelijking met de verschillende nationale prestaties met glans kan doorstaan: het wordt echter onder veel ongunstiger omstandigheden uitgevoerd. De stop and go politiek, die in deze door de Europese Ministerraad wordt gevoerd, is in staat om zelfs de meest dynamische en gezonde organisatie ten gronde te richten.

Nieuw voorstel van de Commissie

ZICH baserende op de huidige situatie heeft de Europese Commissie thans een nieuw voorstel uitgewerkt, dat een aantal originele aspecten vertoont, nl. het industriële beleid, nucleaire research, die méér op dienstverlening is gericht, en tenslotte research op niet-nucleair gebied.

Het industriële beleid

HOE paradoxaal het ook moge klinken: ondanks het bestaan van een volledig gemeenschappelijke markt op dit gebied sinds 1959, blijkt het in de praktijk gemakkelijker een kerncentrale naar derde landen, b.v. Zuid-Amerika, te exporteren dan aan electriciteitsproducenten in andere lid-staten te verkopen. En mocht dit al eens voorkomen in zeldzame gevallen - zoals de onlangs bij Siemens bestelde kerncentrale voor Zeeland - dan wordt grote pressie uitgeoefend op overheid en electriciteitsproducenten om voorkeur te geven aan een 'nationale' aanbidding onder verwijzing naar de grote 'nationale' inspanning op dit terrein verricht. De consequentie van een dergelijke politiek is, dat er zes (of vijf) 'nationale' markten blijven bestaan, die eigenlijk alle te klein zijn om een 'nationale' industriële groepering levensvatbaarheid te schenken.

In dit verband is het nuttig te weten, dat in de V.S. 87 kerncentrales zijn of worden gebouwd door 4 a 5 ondernemingen, terwijl een dozijn Europese (en ook Amerikaanse) firma's werden ingeschakeld voor de bouw van 16 centrales in Europa. Het bedrag dat is gemoeid met alle in de Gemeenschap geplaatste orders tezamen ligt lager dan dat van de orderportefeuille van elk der Amerikaanse ondernemingen afzonderlijk. Wanneer men daarbij denkt, dat volgens Amerikaanse experts de enorme investeringen die deze ondernemingen moeten verrichten voor de bouw van één centrale, slechts lonend zijn, wanneer minstens vijf centrales van hetzelfde type kunnen worden verkocht, krijgt men een indruk van de moeilijkheden waarmee de verdeelde Europese industrie te kampen heeft.

Voor de totstandkoming en de ontwikkeling van een gelijkwaardige, sterke Europese industrie is het dus noodzakelijk, dat de zes nationale markten ook in feite worden opengesteld door concurrentie binnen de Gemeenschappelijke Markt. Om te vermijden echter, dat in sommige lid-staten de nationale industrie volledig buiten spel wordt gezet is het anderzijds wenselijk - dat deze feitelijke openstelling met de nodige waarborgen geschiedt, nl. dat de nationale industrie op een of andere wijze wordt ingeschakeld. Slechts wanneer een grensoverschrijdende bundeling van de industrie tot stand wordt gebracht, zodat de electriciteitsmaatschappijen een keuze kunnen maken uit enkele grote Europese consortia, die ieder

verankerd zijn in verscheidene lid-staten, kan een definitieve evenwichtige oplossing gevonden worden voor bovengenoemde problematiek.

Vele electriciteitsproducenten aarzelen nog om systematisch kerncentrales te bouwen en in hun netten op te nemen. De voornaamste reden hiervoor is, dat nog twijfel bestaat ten aanzien van hun betrouwbaarheid, hetgeen het risico meebrengt van een eventuele langdurige bedrijfsonderbreking. Daarom is de Europese Commissie van mening, dat het zin kan hebben om nog gedurende enige tijd financiële steun te verlenen aan electriciteitsproducenten voor de bouw van kerncentrales, en wel in de vorm van een waarborg tegen de uitzonderlijke risico's, verbonden aan het gebruik van kernenergie.

In verband met de noodzaak om tot herstructurering van de industrie te komen, stelt de Commissie voor dergelijke waarborgen te verstrekken op voorwaarde dat aanbesteed wordt aan een industriële groepering, samengesteld uit bedrijven van verschillende lid-staten. Op zijn minst dient de industrie van de andere lid-staten voor een redelijk percentage in de bouwkosten van het project betrokken te worden. Verder zou een bundeling van de bestellingen van kerncentrales en hun onderdelen uiterst belangrijk zijn.

De nucleaire research

ALS er geen Europese strategie aanwezig is, en zelfs geen Europees overleg plaatsvindt over de respectieve nationale researchprogramma's, zijn anarchie en doublures het gevolg.

Alleen al op het gebied van de reactorontwikkeling wordt in de Gemeenschap gedokterd aan maar liefst een dozijn verschillende typen. Op zichzelf behoeft het geen critiek dat verscheidene reactortypen in studie werden genomen en enig laboratorium werk hieraan werd verricht, op een moment dat de kernenergie nog in haar kinderschoenen stond. Het valt echter op geen enkele wijze te verdedigen, dat thans - halverwege de rit - het onderzoek van al deze varianten nog wordt voortgezet. In de V.S. heb ik onderzoek-reactoren gezien, die gebouwd zijn maar nooit in bedrijf werden gesteld: dit was dikwijls een verantwoorde politieke daad, die getuigde van moed en doorzicht. In het begin van een nieuwe ontwikkeling is men wel verplicht op meer paarden te wedden, meer wegen in te slaan, maar wanneer het duidelijk wordt dat bepaalde wegen niet tot het gestelde doel leiden, moet men de moed hebben, ondanks alle geïnvesteerd intellect en geld, een project te stoppen. Een dergelijk beleid in Europa stuit echter op bijna onoverkomelijke politieke moeilijkheden: de betreffende reactor is immers niet één onder de vele die in de V.S. - mutatis mutandis in Europa - wordt ontwikkeld, doch juist de 'Franse', 'Duitse' of 'Italiaanse' variant van hetzelfde type. In dit verband is het belangrijk te weten dat de kosten verbonden aan de ontwikkeling van één variant tot aan de bouw van het eerste type van een industriële reeks, minstens 500 miljoen dollar bedragen! Het is volstrekt uitgesloten, dat het kleine Europa in staat zal zijn om alle thans in onderzoek zijnde reactortypen tot industriële volwassenheid te brengen.

In dit licht moeten de nieuwe voorstellen van de Europese Commissie voor nucleaire research worden beoordeeld.. De Commissie vermindert haar aandeel in de researchwerkzaamheden voor afzonderlijke reactorvarianten en concentreert zich in deze meer op onderzoek, dat voor de reactorontwikkeling van algemeen belang is. Verder stelt zij enkele projecten voor op het gebied van fundamenteel onderzoek. Tenslotte wil zij een groter gedeelte van haar personeel inzetten voor algemene dienstverlenende werkzaamheden, als het bureau voor metingen, reactorveiligheid, veiligheidscontrole op splijtstoffen, het uitvoeren van bestralingen en tenslotte het verrichten van researchwerkzaamheden in opdracht van en tegen betaling door de industrie.

Het voornaamste is echter, dat een begin wordt gemaakt met een echt Europees overleg over alle nationale researchprogramma's enerzijds en het Euratom-programma anderzijds om hierin enige orde te scheppen. Daarbij is het noodzakelijk een keuze te maken tussen de reactortypen en te bepalen welke typen in de toekomst nog voor een Europese ontwikkeling in aanmerking komen. Een dergelijke keuze is m.i. thans ook mogelijk: de wetenschappelijke, technische, economische en energetische gegevens van de verschillende reactorvarianten zijn voldoende bekend en uit den treure besproken op internationale colloquia: een 'communis opinio' van alle geïnteresseerden in Europa is aanwezig - behalve wanneer het hun eigen research betreft!! -maar wordt niet duidelijk uitgesproken, omdat zij in conflict zou komen met een veelal verouderde

ationale politiek, met gevestigde posities, met groepsbelangen en personen.

Niet-nucleaire research

DE voortschrijdende ontwikkeling op nucleair gebied en met name op het gebied van de reactoren leidt er toe dat het terrein van werkzaamheden van de onderzoekcentra wordt ingekrompen ten gunste van een steeds omvangrijkere ontwikkelingsactiviteit van de industrie. Anderzijds bestaat algemeen de overtuiging dat de werkzaamheden van de Gemeenschap op andere gebieden van het onderzoek moet worden uitgebreid. De werkgroep 'Beleid op het gebied van het wetenschappelijk en technisch onderzoek', ook wel groep-Aigrain genoemd, heeft een maand geleden haar eerste rapport ingediend en een groot aantal concrete voorstellen tot samenwerking gedaan.* Het is dus toe te juichen, dat het voorstel van de Commissie ook enkele niet-nucleaire onderwerpen omvat en wel:

- milieuhygiëne
- informatieverwerking
- de oprichting van een communautair referentie bureau.

De eerste twee onderwerpen sluiten nauw aan bij de vroegere werkzaamheden van de verschillende Euratom-centra, nl. gezondheidsbescherming en rekencentrum. Hun belang zal door niemand worden ontkend. Origineel is echter de gedachte aan een communautair referentie bureau. Nu de douaneunie werkelijkheid is geworden, beschikken de lid-staten nog over enkele middelen om hun nationale industrie te bevoordelen en aldus de concurrentie op de Gemeenschappelijke Markt te vervalsen: nl. fiscale maatregelen, overheidssteun, en niet-douanerechtelijke technische belemmeringen. Deze laatste kunnen alleen worden opgeruimd door de vaststelling van internationale, algemeengeldende normen: om partijdigheid te vermijden lijkt het een goede gedachte een Europees instituut hiermede te belasten.

Conclusie

EURATOM lijkt op een gezonde man, die systematisch wordt ondervoed, en dan bij de medische keuring te licht wordt bevonden. In de huidige strijd om tot een meerjarenprogramma te komen start Euratom dus met een zwaar handicap.

Anderzijds verkeert de nucleaire politiek in de meeste lid-staten in een crisis: Frankrijk beleeft het fiasco van haar gas-graphietreactoren. Italië ziet zich totaal geïsoleerd in haar programma voor snelle kweekreactoren, België voelt zich hevig tekort gedaan, omdat het buiten het recente Engels-Duits-Nederlandse ultracentrifuge-programma is gehouden. In alle landen met een groot atoomcommissariaat begint men de nadelen van dit systeem te ondervinden, immers de industriële follow-up waaraan nooit aandacht werd besteed wordt gemist. Alleen in de Duitse Bondsrepubliek is een opkomende industrie aanwezig die sterk genoeg is om zich een onafhankelijke positie op te bouwen. Waar bij de totstandkoming van Euratom vele lid-staten nog heimelijk de gedachte koesterden vele zaken wel alleen af te kunnen, is deze hoop thans definitief vergaan. Allerwegen wordt duidelijk dat de z.g. toekomstindustrieën alleen maar op een bredere basis kunnen worden gebouwd. Het rapport-Aigrain doet vele concrete voorstellen, waaronder een aantal die alleen in communautaire research-centra kunnen worden uitgevoerd: deze communautaire centra staan klaar.

Het Franse gebeuren op 27 april jl. biedt in ieder geval enig nieuw politiek perspectief, op voorwaarde dat thans niet van boompje wordt verwisseld. Het excuus is weg, ook voor Nederland.

*) Zie 'Nieuw Europa', mei-nummer 1969, pag. 105.